

Etnička, građanska ili pluralna nacija? Hrvatski nacionalni koncept u prva dva desetljeća neovisnosti

Rad na osnovi Weberove metode idealnih tipova i Smithove tipologije koja razlikuje tri koncepta nacije i nacionalizma nastoji pozicionirati hrvatski slučaj na kontinuumu između etničkog, građanskog i pluralnog modela nacije. Polazeći od realnosti etničke separacije 90-ih godina prošlog stoljeća i završavajući akomodacijom manjina nakon političkih promjena 2000. godine, dolazimo do zaključka da je hrvatski nacionalni model 1990-ih bio snažno obilježen etničkom paradigmatom o naciji, da bi u drugom desetljeću hrvatske samostalnosti doživio drastičan zaokret u smjeru pluralizma. Uzročnike oba usmjerenja valja potražiti u vanjskome pritisku, preciznije, u velikosrpskoj agresiji 1990-ih te, kasnije, u inzistiranju Europske unije i Sjedinjenih Američkih Država da Republika Hrvatska kolektivno emancipira svoje „nacionalne manjine“, što je u skladu s trenutno dominantnom postmodernom školom misli koja diverzitet tretira kao vrijednost nulte kategorije. Zbog okolnosti rata 1990-ih i pojačanog diplomatskog pritiska 2000-ih, Hrvatska do sada nije imala prilike izgraditi građansku naciju u kojoj bi svi državljani bili „Politički Hrvati“, no ta se prilika po prvi put otvara hrvatskim pristupanjem EU 2013. godine.

Uvod

„Prijelaz od etničkog na građanski (neetnički) ili politički nacionalizam jedna je ne samo važna, već i bitna faza u njegovu civiliziranju.“¹ Unatoč jasnoj preporuci najpoznatijeg hrvatskog teoretičara nacije Zvonka Lerotića, da se krene u izgradnju građanskog društva u kojem su svi državljani u političkom smislu Hrvati („Politički Hrvati“) i u kojem su etnički partikularizmi stvar privatnosti, SDP-ove i HDZ-ove vlade u drugom su desetljeću hrvatske samostalnosti napravile zaokret prema pluralnom konceptu nacije koji etničke/nacionalne posebnosti naglašava, osnažuje i čvrsto pozicionira u javnosti. Ovaj rad ima za cilj istražiti konkretne politike koje su poduzete u tom smjeru i dati odgovor na pitanje zašto se hrvatska politička elita odlučila za taj put. To znači da se ovdje istražuje službeni, tj. državni koncept nacije, a ne neslužbena, tj. narodska percepcija iste. U tu svrhu, za potrebe ovoga konkretnog rada, analizirao sam primarne i tercijarne izvorne – službene dokumente iz obrađivanog razdoblja te već postojeću znanstvenu literaturu – s

¹ LEROTIĆ 1998: 230.

ciljem dolaska do nekih novih saznanja i sagledavanja pitanja vezanih uz temu hrvatske nacije i nacionalizma iz jedne drugačije perspektive.

Kao teorijski okvir koristim teoriju nacije i nacionalizma jer ona, među ostalim, nastoji identificirati, klasificirati i pojasniti različite tipove nacija i nacionalizama, kako onih koji postoje isključivo u svijetu ideja (idealni tipovi), tako i one koje pronalazimo u realnoj politici (hibridni tipovi). Navedeni teorijski pristup unosi red u polje istraživanja od kojega brojni društveni znanstvenici zaziru upravo zbog fluidnosti i nestalnosti istraživanih fenomena – što često dovodi do proizvoljnosti pri interpretaciji. Iako je problematiku hrvatske nacije i nacionalizma moguće i poželjno analizirati i uz pomoć drugih teorijskih pravaca (primjerice, koristeći teoriju legitimiteta političkog poretka), ovaj konkretni rad ostaje pri teoriji nacije i nacionalizma te predstavlja i svojevrsan test njezine primjenjivosti na hrvatski slučaj.

Što se tiče obrađivanog razdoblja, ono je strogo ograničeno na prva dva desetljeća neovisnosti Republike Hrvatske (1990.-2010.) iz više razloga: kao prvo, geneza hrvatske nacije kroz 19. i 20. stoljeće izvrsno je obrađena u radovima Mirjane Gross, Nikše Stančića i drugih domaćih stručnjaka za noviju hrvatsku povijest, a rad koji je pred vama nema intenciju daljnje razrade i preispitivanja njihovih zaključaka; kao drugo, jedan od ciljeva ovog rada je etabliranje pojma pluralne nacije u hrvatskom znanstvenom diskursu, a on, kao postmoderni fenomen, postaje relevantan tek u drugoj polovici 20. stoljeća. Iz tog razloga ovdje neće biti referenci na ljude i događaje koji su obilježili proces izgradnje hrvatske nacije od vremena Hrvatskog narodnog preporoda u prvoj polovici 19. stoljeća (početak Faze B u modelu Miroslava Hrocha) do trenutka u kojem se Hrvatska republikanska seljačka stranka profilira u prvu masovnu nacionalno osviještenu stranku 1920-ih godina (završetak Faze C kod Hrocha).

Pojmove etničke, građanske i pluralne nacije – preuzete iz knjige britanskog sociologa Anthonyja D. Smitha „Nacionalizam i modernizam. Kritički pregled suvremenih teorija nacija i nacionalizma“ koristim kao idealne tipove (prema idealno tipskoj metodi Maxa Webera). Naime, navedeni tipovi ili modeli nacija u čistom obliku postoje samo u svijetu ideja, što podcrtava i sam Smith: „U praksi se ti tipovi često preklapaju i oblik nacionalizma u danoj nacionalnoj državi često ima i etničke i građanske komponente, katkad u povijesnim slojevima, ili njezin nacionalizam može naginjati čas jednom čas drugom tipu“². Upravo zato etničke, građanske i pluralne tipove nacija koristim kao idealne tipove pomoću kojih se mogu kategorizirati pojavni oblici nacije i nacionalizma za koje se kaže da „putuju“ između idealnih tipova, odmičući se od jednoga i približavajući se drugome ovisno o sklopu okolnosti koji na njih utječe.

Ovdje valja naglasiti kako je Smithova trihotomija nacionalnih tipova relativno nova teorijska konstrukcija. Od slavnog predavanja francuskog povjesničara i

² SMITH 2003: 216.

filozofa Ernesta Renana naslovljenog „Što je nacija?“ na pariškoj Sorboni davne 1882. godine, preko klasika njemačkog povjesničara Friedricha Meineckea „Svjetsko građanstvo i nacionalna država“ iz 1908. te američkog povjesničara i filozofa židovskog porijekla Hansa Kohna „Ideja nacionalizma“ iz 1944., pa sve do ranih radova samoga Smitha poput „Etničko podrijetlo nacija“ iz 1986. godine, teoretičari nacije i nacionalizma baratali su grubom dihotomijom na etničke i građanske nacionalizme, koristeći povremeno sinonime poput istočnih i zapadnih, kulturnih i političkih, organskih i voluntarističkih, itd.³ Pritom je bilo gotovo uobičajeno razvrstavati ih na dobre i loše nacionalizme, što je američki sociolog Rogers Brubaker kritizirao kao „manihejski mit“⁴.

Upravo je Smith istraživač koji je prvi naglasio kako većina nacionalizama u sebi sadrži i etničke i građanske elemente, doduše u različitom omjeru, te koji je tipovima etničkog i građanskog nacionalizma pridodao treći tip pluralnog nacionalizma. Smith naglašava da „su sve tri koncepcije nacije u praksi tijesno isprepletene“ i da je „lako, ovisno o okolnostima, prelaziti s jedne na drugu“⁵. Etnička nacija, u idealno tipskom smislu, je ona koja naciju (političku zajednicu) izvodi iz dominantnog etnosa (kulturne zajednice koja često pretpostavlja i krvno srodstvo njezinih pripadnika). Kao takva, ona nastoji eliminirati „strane elemente“. To može učiniti asimilacijom (stapanjem manjinskih grupa u većinsku skupinu), prisilnim preseljenjem nepoželjnog stanovništva ili, u najekstremnijim slučajevima, genocidom. Građanska nacija, također idealno tipski govoreno, odvaja naciju od etnosa tako što pripadnicima nacije smatra sve svoje građane u posjedu državljanstva (koje se dodjeljuje prema principu *ius soli*). U tako koncipiranoj naciji etničke su afilijacije (kao i one religiozne) stvar privatnosti te se ne tiču javne sfere koja se strogo pridržava pravila etničke i konfesionalne neutralnosti. Najmlađi idealni tip nacije, onaj pluralni, razlikuje se od oba prethodnika tako što naciju modelira u svojevrsnu „zajednicu zajednica“. To znači da nacija podrazumijeva više konstitutivnih elemenata (podnacija) te se općenito pridržava postulata o nužnosti očuvanja i promoviranja kulturne raznolikosti. Paradigmatska država u tom pogledu je Kanada, koja osim kanadske nacije na državnoj razini priznaje i frankofonu kvebečku naciju na regionalnoj razini, urođeničkim narodima priznaje status *First Nations/Premières nations*, a prema novim useljenicima provodi politiku multikulturalizma. S druge strane Atlantskog oceana, najbliže kanadskom modelu je Ujedinjeno Kraljevstvo sa svoje četiri *Home Nations* (Englezi, Škoti, Velšani i

³ Britanski povjesničar i politolog John Breuilly u knjizi „Nacionalizam i država“ iz 1982. godine tvrdi da su građanski i kulturni koncepti nacije doduše u sukobu, ali da ih nacionalizam, kao „lukava“ ideologija, spaja u jedno.

⁴ BRUBAKER 1999: 55.

⁵ SMITH 2003: 216.

Sjeverni Irci).⁶ Iako je pluralni model nacije izvorno nastao kao instrument analize klasičnih useljeničkih društava poput Kanade i Australije, on se može primijeniti i na europske plurinacionalne države poput UK-a, Belgije, Španjolske, Švicarske (u kojoj su konstitutivne jezične skupine) te Bosne i Hercegovine. Ove europske države navodim kao primjere koji su najbliži idealnom tipu pluralne nacije, ali taj je tip kao sredstvo kategorizacije jednako koristan i za ostale države, s obzirom da one „putuju“ između idealnih tipova, odmičući se od jednoga i približavajući se drugome ovisno o okolnostima.

Secesionizam i preseljenje stanovništva - realnost etničke separacije

Između 1990. i 1995. godine Hrvatskom je, uz uspone i padove intenziteta, bjesnio etnički sukob s određenim elementima međudržavnog rata. Manipulirani i iskorišteni od strane Beograda, brojni su se pripadnici srpske manjine u Hrvatskoj odmetnuli te započeli etnički sukob kojim su nastojali odcijepiti dio hrvatskog teritorija (tzv. „Republiku Srpsku Krajinu“) i dugoročno ga pripojiti planiranoj Velikoj Srbiji. Na etnički nacionalizam pobunjenih Srba, Hrvati su odgovorili vlastitim etničkim nacionalizmom.⁷

Argument o reaktivnom karakteru hrvatskog nacionalizma 1990-ih vrlo uvjerljivo obrazlaže hrvatski sociolog Ozren Žunec u svojoj knjizi o srpskoj pobuni u Hrvatskoj: „Polazimo od pretpostavke da je hrvatski nacionalizam ... bio dijelom reaktivan, odnosno da je u nekim svojim konkretnim postavkama i političkim akcijama predstavljao reakciju i odgovor na onaj oblik srpskog nacionalizma koji se u Srbiji i među Srbima u Jugoslaviji razvijao od vremena donošenja posljednjeg saveznog Ustava iz 1974. godine, a osobito nakon Titove smrti, objavljivanja ‘Memoranduma’ i Miloševićeva preuzimanja vlasti u Srbiji ... Naša je pretpostavka da se radilo o interakciji između dva nacionalizma, ali o takvoj u kojoj je srpski igrao bijelim figurama“⁸.

⁶ Pošto se u znanstvenoj literaturi etnički model nacije često naziva njemačkim, a građanski francuskim, predlažem da pluralni model nacije alternativno zovemo kanadskim.

⁷ Etnički nacionalizam može biti zasnovan na vjerovanju u krvno srodstvo ili na zajedničkoj kulturi. Sukladno tome, možemo ga podijeliti na etnogenetske i etnokulturne podtipove. Pritom je važno istaknuti kako je etnogenetski podtip disimilacijski (jer ljude razvrstava prema porijeklu od bioloških roditelja), dok etnokulturni podtip može biti i disimilacijski i asimilacijski (jer se kultura druge etnije može usvojiti za života). Iako su oba čimbenika – krvno srodstvo i kultura – nesumnjivo imala svoju ulogu u ratovima 1990-ih, sklon sam interpretaciji Vjekoslava Perice koji je ratujuće nacionalizme proizašle iz bivše Jugoslavije opisao kao etnoreligiozne (Perica, 2002). Kako je religija jedna od ključnih sastavnica kulture, etnoreligiozni nacionalizam tretiram kao daljnju podskupinu etnokulturnog nacionalizma (pored etnoreligioznog postoji još i etnojezični nacionalizam).

⁸ ŽUNEC 2007: 109-110.

Još jedan hrvatski sociolog, Duško Sekulić, također govori o hrvatskom nacionalizmu kao odgovoru na pritisak iz Srbije. Pritom koristi termine integralnog i liberalnog nacionalizma koji su sinonimi za pojmove etničkog i građanskog nacionalizma: „Vanjski pritisak iz Srbije u kasnim osamdesetim godinama dobio odgovor u Hrvatskoj (sic!). Na integralni nacionalizam iz Srbije, HDZ je odgovorio mobilizacijom integralnog nacionalizma u Hrvatskoj. Odgovor liberalnog nacionalizma (koji je zagovarao značajan dio Koalicije narodnog sporazuma) ili reformskog socijalizma (koji je zagovarao SDP) poražen je. Hrvatska je krenula istim stazama kojima je Milošević vodio Srbiju“⁹.

Sumjerljiv odgovor hrvatske strane, u vidu reaktivna etničkog nacionalizma, bio je nužnost i potreba hrvatske države (*raison d'état*) s obzirom da etnička identifikacija puno bolje služi masovnoj vojnoj mobilizaciji od za ratne prilike suviše apstraktne građanske ili državljanske identifikacije. Primordijalna privrženost narodu kao „proširenoj obitelji“ utemeljena na instinktu i emocijama, koliko god bila pretpostavljena i nestvarna¹⁰, nesumnjivo predstavlja jači poticaj za sudjelovanje u ratu i riskiranje gubitka vlastitog života od lojalnosti političkim institucijama, ustavu i zakonima, koja je strogo racionalna i teško može izazvati empatiju i samopožrtvovnost.

Rat u Hrvatskoj nije završio secesijom „RSK“ nego potpunim vojnim porazom paradržave sa sjedištem u Kninu i preseljenjem velikog dijela srpskog pučanstva iz Hrvatske u susjedne Bosnu i Hercegovinu i Srbiju.¹¹ Iako to preseljenje nije bilo prisilno, barem ne što se tiče hrvatskih vlasti (a što je pravno dokazano oslobođajućom presudom generalima Gotovini, Markaču i Čermaku pred Međunarodnim sudom za ratne zločine u Haagu), ono je ostalo činjenicom koja je trajno obilježila hrvatsko društvo.¹² Sve u svemu, 1990-e godine najvjernije opisuju pojmovi etničkog sukoba, etničkog secesionizma i na kraju etničke separacije putem preseljenja velikog dijela jedne manjinske etničke skupine izvan zemlje.

Tako dolazimo do zaključka da je Hrvatska u prvome desetljeću svoje samostalnosti bila snažno obilježena etničkim nacionalizmom, što bi prema globalnom povijesnom iskustvu vrlo vjerojatno bio slučaj i bez rata¹³, dok je činjenica ratnog

⁹ SEKULIĆ 2004: 273.

¹⁰ Američki antropolog Clifford Geertz govori o kvazisrodstvu kao jednom od šest vrsta primordijalnih veza.

¹¹ UNHCR procjenjuje da je u kolovozu 1995. godine oko 200 tisuća srpskih civila napustilo Hrvatsku (<http://www.unhcr.org/refworld/country,,HRW,COUNTRYREP,HRV,,3ae6a7d70,0.html>).

¹² General Slavko Barić u ožujku 1997. godine na tribini Hrvatskog časničkog zbora izjavio je: „Cilj hrvatske politike nije etnički čista država, ali treba imati na umu da je jednom za svagda riješeno ‘srpsko pitanje’ u Hrvatskoj. Ono više ne postoji!“ (Feral Tribune, 29. 12. 1997., str. 20).

¹³ Taras Kuzio u svojoj poznatoj kritici Kohnove fiksne dihotomije zapadnih i istočnih nacionalizama vrlo uvjerljivo argumentira kako sve nacije počinju kao etničke, da bi se kasnije razvile u građanskom smjeru (Kuzio, 2002).

sukoba ovakvo stanje dodatno amplificirala. Ovdje valja naglasiti kako je Republika Hrvatska još od ranih 1990-ih raspolagala zakonskim okvirom koji je jamčio manjinska prava (primjerice Ustavni zakon o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina, donesen 1991. i dopunjen 1992. godine), no da se najvažnije odredbe tih zakona zbog rata nisu mogle provoditi u praksi¹⁴. Donošenje gore navedenog Ustavnog zakona bio je jedan od preduvjeta međunarodnog priznanja Republike Hrvatske, što se uklapa u tezu o vanjskom pritisku kao glavnom čimbeniku pri formiranju koncepta hrvatske nacije u prva dva desetljeća neovisnosti. Ipak, rat i okupacija više od četvrtine teritorija od strane velikosrpskog agresora 1990-ih su se godina pokazali kao snažniji faktor od diplomatskih pritisaka iz Europske unije i SAD-a.

U siječnju 2000. godine na parlamentarnim izborima pobjeđuje lijevo-liberalna koalicija SDP-a i HSLS-a, a nedugo zatim svoj prvi predsjednički mandat osvaja HNS-ov kandidat Stjepan Mesić. Iako su time stvoreni gotovo savršeni politički uvjeti za pokušaj remodeliranja (odozgo prema dolje) hrvatske nacije u smjeru građanskoga idealnog tipa, do takvog razvoja stvari nikada nije došlo.¹⁵ Naime, umjesto da pokuša preobraziti hrvatsku naciju u inkluzivnu zajednicu građana koja transcendirala etničke i druge podjele, ujedinjujući sve hrvatske državljane u politički definirano hrvatstvo – dakle da provede integraciju *à la française* – vlada premijera Ivica Račana krenula je u smjeru heterogenizirajućeg pluralizma koji je išao za tim da potvrdi i institucionalizira razlike između većinskih Hrvata i manjinskih Srba, Bošnjaka, Talijana, Mađara i dr.

No, prije negoli se posvetimo politikama koje su hrvatsku naciju približile pluralnome idealnom tipu, prvo ćemo ocrtati model koji je Hrvatska propustila implementirati – model građanske nacije.

Što je to, uopće, građanska nacija?

Kao što je za dubinsko razumijevanje ideje pluralnog društva potrebno intenzivno bavljenje djelima kanadskih teoretičara multikulturalizma Charlesa Taylora i Willa Kymlicke, tako je za poimanje koncepta građanskog društva neophodno iščitavanje francuskih autora i autorica poput sociologinje i politologinje Dominique Schnapper.¹⁶ U svom poticajnom djelu „Zajednica građana“ iz 1994. godine,

¹⁴ TATALOVIĆ 2005: 29.

¹⁵ Tumačenje koje naglašava presudni utjecaj političkih institucija države na formiranje koncepta nacije nije nužno konstruktivističko (Anderson, Gellner, Hobsbawm), nego može biti i etnosimboličko (Smith). Takvo tumačenje, doduše, podrazumijeva *top-down* pristup, ali istovremeno ističe kako on nije proizvoljan i izraz samovolje elita, već se naslanja na postojeće simbole etnije koji čine jezgru svake, pa i najraznolikije nacije.

¹⁶ Naime, Kanada i Francuska najbliže su idealnim tipovima pluralne, odnosno građanske nacije.

Schnapperova izvrsno opisuje i objašnjava model nacije kojem Francuska Republika teži, ali koji – prema vlastitom priznanju autorice – još uvijek nije dosegla. Već iz ovoga samokritičnog stava Schnapperove proizlazi da njena knjiga nema za cilj trijumfalistički prikazati Francusku kao svjetionik univerzalnih vrijednosti u svijetu prizemnih „plemenskih“ partikularizama, nego je njena zadaća podsjetiti francuske građane na zahtjevnu zadaću koju je pred njih postavila revolucija iz 1789. godine, a koju još uvijek nisu u potpunosti ispunili.

Za početak, Schnapperova jasno distancira naciju od etnikuma! Prema njoj, nacija je „recentna konstrukcija, koja nije rođena iz ničega (*ex nihilo*, nap. a.) te koja istovremeno nastavlja i transcendiraju etničke osjećaje i institucije koji joj prethode“ (Schnapper, 2003: 50). Time se jasno svrstava uz bok Anthonyja D. Smitha čiji etnosimbolički pristup istraživanju nacije i nacionalizma zagovara isti takav odnos između predmoderne etnije i moderne nacije.¹⁷ Ono što razlikuje narod i naciju jest kvalitativna razlika: dok sunarodnjake vezuje predodžba o zajedničkom porijeklu i/ili zajednička kultura, pripadnike nacije ujedinjuje „espace politique commun“ („zajednički politički prostor“) utemeljen na općeprihvaćenim demokratskim i ljudskopravaškim vrijednostima i pravilima ponašanja. Iako taj prostor teži maksimalnoj kulturnoj neutralnosti, Schnapperova priznaje da ta težnja ostaje nedostižna ambicija, što za sobom povlači određenu prilagodbu „starih“ i „novih“ manjina¹⁸ kulturnim obrascima dominantne skupine, odnosno „etničke jezgre“ na kojoj je moderna nacija zasnovana. Ipak, tu se akulturaciju (kulturnu adaptaciju) nipošto ne smije izjednačavati s asimilacijom, tj. potpunim napuštanjem manjinskog identiteta i stapanjem s većinom!

Riječima hrvatskog filozofa Nenada Mišćevića, prema građanskom republikanskom modelu (kakvog zastupa Schnapper) „nacija je etnički neutralna zajednica građana, njihova zajednička republika, a neutralno državljanstvo je odgovor na sve etničke probleme“. Primijenjen na slučaj Hrvatske, neutralni građanski poučak glasio bi ovako: „Svi stanovnici Hrvatske su Hrvati po građanstvu ili državljanstvu, a eventualne razlike među Hrvatima, Romima, Talijanima i Srbima su takoreći privatna stvar pojedinih građana“¹⁹. Evidentno je da u idealnome tipu građanske nacije nema mjesta akomodaciji etničkih, a kamoli nacionalnih manjina. Schnapperova je u tom pogledu eksplicitna: „Političko priznanje etnija integriranih u naciju vodi ka dezintegraciji i nemoći“²⁰. To znači da u obzir ne dolaze ni razni oblici političke autonomije, niti federalizacija države, niti Lijphartov model podjele moći – konsocijativizam.

¹⁷ Vidi Smith, „Etničko porijeklo nacija“ iz 1986. god.

¹⁸ „Stare“ manjine podrazumijevaju urođeničke narode i tradicionalne (autohtone) manjine, dok se pod terminom „novih“ manjina misli na ekonomske imigrante, azilante, izbjeglice i prognanike.

¹⁹ MIŠĆEVIĆ 2006: 243.

²⁰ SCHNAPPER 2003: 58.

Republika Austrija, primjerice, službeno priznaje šest tradicionalnih ili autohtonih manjina (među kojima se nalaze i Gradišćanski Hrvati), koje vodi pod nazivom „Volksgruppen“ („narodne skupine“). One uživaju široku kulturnu autonomiju koja podrazumijeva satove materinskog jezika u školskim ustanovama, dvojezične natpise u mjestima s određenim postotkom pripadnika manjina²¹ i, općenito, intenzivan kulturni život manjinskih zajednica koji je vidljiv i u javnosti preko emisija javne radiotelevizije posvećenih narodnim skupinama.

Upravo primjer Gradišćanskih Hrvata na najbolji mogući način pokazuje kako jedna etnička manjina može biti besprijekorno integrirana u društvo bez gubitka vlastita kulturnog identiteta. Hrvatski Gradišćanci, kojih u državi od 8 i pol milijuna stanovnika ima tek 25 tisuća, trenutno imaju čak dva ministra u austrijskoj vladi – ministra obrane Norberta Darabosa iz redova socijaldemokrata, i ministra poljoprivrede Nikolausa Berlakovicha iz redova narodnjaka. Osim toga, mogu se pohvaliti i pučkom pravobraniteljicom Terezijom Stoisits iz redova stranke Zelenih. Važno je naglasiti kako nitko od navedenih političara na pozicije nije došao zbog manjinskih kvota ili garantirane zastupljenosti – jer one u Austriji ne postoje – nego isključivo zbog svojih individualnih kvaliteta. Činjenica da ovih troje političara pripadaju trima različitim političkim strankama (i dvama svjetonazorskim blokovima) dodatno potvrđuje dubinsku integriranost Gradišćanskih Hrvata u austrijsko društvo i politički sustav, jer pokazuje da kao etnička manjina nisu interesno i klijentelistički vezani uz samo jednu političku ili ideološku opciju.

Akomodacija kao alternativa integraciji

Umjesto da nakon političke cezure 2000. godine prione izgradnji nacije koja je, poput austrijske, vrlo bliska građanskome idealnom tipu (pri čemu su pozitivna iskustva Gradišćanskih Hrvata mogla biti od velike koristi ne samo za hrvatsku državu, nego i za predstavnike manjina u njoj), hrvatsko političko vodstvo krenulo je drugim smjerom – prema izgradnji pluralne nacije, dakle prema onome modelu za koji vodeći svjetski autoritet po pitanju nacije i nacionalizma Anthony D. Smith tvrdi da „stavlja na kocku političku koheziju i izaziva nacionalnu nestabilnost, što može izazvati reaktivne nacionalizme“²².

Godine 2002. Hrvatski sabor izglasao je Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina kojime je Republika Hrvatska dospjela na sam vrh europskih zemalja u pogledu zaštite autohtonih ili tradicionalnih manjina. Za početak valja istaknuti kako naziv Ustavnog zakona eksplicitno i bez uvijanja (kao što je to bio slučaj s ranijim

²¹ Dvojezični natpisi na njemačkom i hrvatskom jeziku u Gradišću postavljaju se u mjestima s više od 10% hrvatskog stanovništva. Natpisi na njemačkom i slovenskom jeziku u Koruškoj postavljaju se u mjestima s više od 17,5% slovenskog stanovništva (ova je diskrepancija moguća jer spomenuta pitanja spadaju pod ingerenciju saveznih država).

²² SMITH 2003: 216.

ustavnim zakonima o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina) govori o nacionalnim, a ne etničkim manjinama! Pojam nacionalne manjine podrazumijeva da se manjine, kao kolektivi, smatraju zasebnim političkim subjektima unutar Hrvatske. Iako nacionalne manjine, kao kategorija, nisu istovjetne konstitutivnim nacijama (poput Kvebečana u Kanadi ili Škota u Ujedinjenom Kraljevstvu), ovaj termin ipak implicira da je Hrvatska na određeni način multinacionalna država.

Neki stručnjaci, poput britanske pravnice Diane Louie Elles, otići će korak dalje i ustvrditi da su pripadnici nacionalnih manjina „osobe koje pripadaju skupini koja duguje vjernost, zbog svoje nacionalnosti, drugoj državi koja nije država u kojoj borave“.²³ U našem bi slučaju to konkretno značilo da su srpske, bošnjačke, talijanske, mađarske... manjine u Republici Hrvatskoj lojalne svojim matičnim državama Srbiji, Bosni i Hercegovini, Italiji, Mađarskoj... a ne Hrvatskoj, čime se vraćamo tvrdnjama Schnapperove i Smitha, da političko priznanje manjina vodi prema „dezintegraciji i nemoći“ i izaziva „nacionalnu nestabilnost“.

Što se samih odredbi Ustavnog zakona iz 2002. godine tiče, svakako je najproblematičnija ona o jamčenoj zastupljenosti nacionalnih manjina u Hrvatskom saboru. Članak 19. pripadnicima nacionalnih manjina jamči osam zastupničkih mjesta. I dok se kratkoročno i srednjoročno takvu mjeru može opravdati kao oblik pozitivne diskriminacije ili afirmativne akcije, čiji je cilj ispraviti pogreške iz prošlosti, dugoročno gledano takva praksa negativno diskriminira pripadnike većine jer njima ni na koji način nije zajamčena zastupljenost prema nacionalnome ključu. Naime, pripadnici nacionalnih manjina mogu biti izabrani i kao manjinski kandidati u posebnoj 12. izbornoj jedinici i kao „obični“ kandidati političkih stranaka koje su prešle prag u izbornim jedinicama 1. do 10. Na taj način skoro je sigurno da će etnički Srbi, kao najbrojnija manjina u Hrvatskoj, biti prezastupljeni, a etnički Hrvati podzastupljeni u saboru.²⁴

Da odredbe Ustavnog zakona o zajamčenoj zastupljenosti manjina u Saboru nikada nisu bile zamišljene kao vječne, najbolje pokazuje citat ustavne sutkinje (danas predsjednice Ustavnog suda) Jasne Omejec, koja je godinu dana prije uvođenja Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina napisala: „Najviše što se u ovom trenutku može reći jest to da će zakonska intervencija u obliku propisivanja zakonski obvezujućeg prava nacionalnih manjina na političko predstavništvo u Hrvatskom saboru biti potrebna sve dok hrvatsko društvo ne dođe u stadij razvoja u kojemu više neće biti bojazni od političke marginalizacije ne-Hrvata u najvišem

²³ TATALOVIĆ 2010: 29-30.

²⁴ Ovakva promišljanja, dakako, ne bi igrala nikakvu ulogu u građanski koncipiranom društvu u kojem je potpuno irelevantno kojeg je pojedini saborski zastupnik porijekla, s obzirom da svi, bez iznimaka, pripadaju jednoj te istoj političkoj naciji. No, tu se može postaviti još jedno pitanje – zašto su pripadnici nacionalnih manjina privilegirani u odnosu na pripadnike vjerskih, seksualnih i rodnih manjina ili invalida, odnosno zašto, prema postulatima političke korektnosti, i njima nije zajamčena zastupljenost u Saboru?

predstavničkom tijelu Republike Hrvatske²⁵. Opravdano je pitati ima li boljeg razloga za prestanak te bojazni od pristupanja Hrvatske Europskoj uniji?

Podunavski preludij

Iako se drastičan zaokret prema pluralnom konceptu nacije dogodio nakon 2000. godine, već je nekoliko godina ranije naznačeno u kojem će se smjeru Hrvatska (morati) razvijati. Jedno od jamstava iz „Pisma namjere Vlade Republike Hrvatske o dovršenju mirne reintegracije područja pod Prijelaznom upravom“ od 13. siječnja 1997., je ono iz stavka 8. u kojem se srpskoj manjini na području Podunavlja jamči „priprema i primjena obrazovnog programa koji gaji kulturni identitet, povijest i naslijeđe“ srpske manjine.²⁶ Napominjem da su jamstva iz Pisma namjere bila uvjet za okončanje mandata UNTAES-a u okupiranom Podunavlju 15. siječnja 1998. godine. Na osnovi jamstva Vlade Republike Hrvatske, „srpska se zajednica odlučila za tzv. *A-model* školovanja, pri čemu se cjelokupna nastava odvija na srpskome jeziku i pismu, praktično u odvojenim školama. U praksi je to značilo odvajanje djece prema etničkom načelu. Druge dvije mogućnosti manjinskog obrazovanja u Hrvatskoj jesu modeli B i C. Dok *B-model* omogućuje pohađanje nastave na hrvatskom jeziku, osim kada je riječ o nacionalnoj grupi predmeta, *C-model*, tzv. njegovanje manjinskoga jezika i kulture, predviđa cjelokupnu nastavu na hrvatskom jeziku, dok se manjinski jezik i kultura poučavaju kao dodatni oblik nastave.“²⁷

Unatoč tome što se u Vukovaru i drugim mjestima istočne Slavonije s puno pažnje izbjegava korištenje negativno konotiranog termina segregacija, stanje koje punih 15 godina nakon mirne reintegracije Podunavlja i dalje vlada školskim sustavom tog dijela Hrvatske najbolje se može opisati upravo tom riječju. Na primjeru podijeljenih škola istočne Slavonije najjasnije se vidi kako ekscesivna briga za očuvanje kulturne raznolikosti može dovesti do segregacije, koja, iako utemeljena na dobrim namjerama, ipak ostaje segregacija. Naime, dok su međunarodni mirovni posrednici podjelu na hrvatske i srpske razrede interpretirali kao pozitivnu mjeru kojom se pripadnike srpske manjine nastoji sačuvati od asimilacije i gubitka identiteta, suprotstavljeni etnički nacionalizmi u Podunavlju ju vide kao branu kojom se sprječava biološka i kulturološka kontaminacija od strane onoga „Drugoga“. Na taj način, oba diferencijalistička pristupa (etnički i pluralni) odlično surađuju, unatoč njihovim oprečnim motivacijama. Situacija je to koja neodoljivo

²⁵ OMEJEC 2001: 27.

²⁶ Citirano prema: http://hr.wikisource.org/wiki/Pismo_Vlade_Republike_Hrvatske_o_dovr%C5%A1enju_mirne_reintegracije_podru%C4%8Dja_pod_Prijelaznom_upravom,_Republika_Hrvatska

²⁷ ČORKALO BIRUŠKI, AJDUKOVIĆ 2008: 191.

Podsjeća na poznatu Smithovu opasku kako se „postmodernistička struja rukuje s perenijalizmom nad glavama modernista“.²⁸

Završni potez hrvatskih vlasti glede mirne reintegracije Podunavlja bila je prva izmjena Ustava Republike Hrvatske, samo mjesec dana prije službenog završetka mandata UN-a u istočnoj Slavoniji. Sabor je 12. prosinca 1997. donio odluku o izmjenama i dopunama Ustava kojima je, na simboličkoj razini, učinjen veliki korak prema pluralnom modelu nacije. Stavak 3. Izvorišnih osnova izmijenjen je tako da je originalna rečenica „Republika Hrvatska ustanovljuje se kao nacionalna država hrvatskog naroda i država pripadnika inih naroda i manjina, koji su njeni državljani: Srba, Muslimana, Slovenaca, Čeha, Slovaka, Talijana, Mađžara, Židova i drugih...“ zamijenjena rečenicom: „Republika Hrvatska ustanovljuje se kao nacionalna država hrvatskog naroda i država pripadnika autohtonih nacionalnih manjina: Srba, Čeha, Slovaka, Talijana, Mađžara, Židova, Nijemaca, Austrijanaca, Ukrajinaca, Rusina i drugih...“. Tom je izmjenom status „inih naroda i manjina“ u Hrvatskoj uzdignut na razinu „autohtonih nacionalnih manjina“.²⁹

Kolektivna emancipacija manjina kao uvjet pristupanja EU

Vratimo li se još jedan korak unatrag, sjetit ćemo se plana „Z-4“ kojime su američki veleposlanik u Hrvatskoj Peter Galbraith i njegovi kolege iz Rusije, Europske unije i Ujedinjenih naroda („Zagrebačka četvorka“) naumili okončati sukob u Hrvatskoj uspostavljanjem teritorijalne autonomije za tzv. „Srpsku Krajinu“. Zasluge za odustajanje od plana, koji bi na teritoriju Republike Hrvatske oformio državu u državi, mogu se pripisati krajiškom političkom vodstvu. Naime, tek je odbijanje prijedloga međunarodne zajednice od strane Milana Martića u siječnju 1995. otvorilo put vojno-redarstvenim operacijama „Bljesak“ i „Oluja“ u svibnju i kolovozu iste godine³⁰. Nakon vojnog povrata najvećeg dijela okupiranog teritorija pod ustavnopravni poredak Republike Hrvatske, uslijedili su mirovni pregovori i potpisivanje Erdutskog sporazuma u studenom 1995. godine. Ovim sporazumom, i pogotovo Pismom namjere iz siječnja 1997. godine, srpskoj zajednici u Podunavlju osigurana je široka kulturna autonomija koja se u sferi prosvjete i obrazovanja manifestira trajnom podjelom (segregacijom) na etnički „čiste“ hrvatske i srpske razrede u osnovnim i srednjim školama.

²⁸ SMITH 2003: 222. Sjedinjene Američke Države 2014. godine obilježit će 50. obljetnicu donošenja Civil Rights Acta kojime je, među ostalim, ukinuta praksa rasne segregacije u američkim školama. Možda će ova velika obljetnica poslužiti kao povod i hrvatskim vlastima da još jednom promisle o upitnoj korisnosti strategije etničke/nacionalne segregacije u školama Podunavlja.

²⁹ Ustav RH 1990. i 1997.

³⁰ BING 2007: 393-395.

Propali plan „Z-4“ o teritorijalnoj autonomiji hrvatskih Srba, i Erdutski sporazum te Pismo namjere, kojima je uspostavljena najšira moguća kulturna autonomija za Srbe Podunavlja, proizašli su iz umova američkih diplomata Petera Galbraitha i Jacquesa Kleina te su na određeni način nametnuti hrvatskome političkom vodstvu kao *fait accompli*. Da izvanjski pritisak na vlasti u Zagrebu u pogledu akomodacije manjina nije jenjavao ni idućih godina, najbolje pokazuje pritisak Europske komisije glede donošenja Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina. Potpisivanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju u listopadu 2001. Hrvatska se obvezala donijeti spomenuti Ustavni zakon i tek je njegovim usvajanjem u prosincu 2002. godine otvoren put prema podnošenju kandidature za punopravno članstvo u Europskoj uniji. Kako podcrtava hrvatski politolog Siniša Tatalović, predstavnici Europske komisije posebno su važnim smatrali pravo na predstavljenost nacionalnih manjina u Hrvatskom saboru, naglašavajući potrebu povećanja broja zastupničkih mjesta rezerviranih za predstavnike manjina s pet na osam mjesta³¹.

Tako je, diplomatskim pritiskom izvana, u Hrvatskoj konsolidirana ne samo kulturna, već i personalna politička autonomija nacionalnih, a ne etničkih manjina. Jedino je pokušaj uspostave teritorijalne autonomije doživio neuspjeh, i to zbog maksimalističkih očekivanja političkog vodstva tzv. „RSK“ u Kninu, koje do samoga kraja nije odustajalo od nerealnih zahtjeva za odcjepljenjem i prisajedinjenjem Velikoj Srbiji. Ukratko, zapadni mirovni posrednici 1990-ih i EU institucije 2000-ih godina uvjetovali su pristup hrvatskih vlasti koji nije išao/mogao ići u smjeru integracije manjina i izgradnje jedinstvene građanske ili političke hrvatske nacije, nego je išao/morao ići u smjeru akomodacije i kolektivne emancipacije manjina koje su 2002. godine novim Ustavnim zakonom o pravima nacionalnih manjina definitivno uzdignute do razine zasebnih političkih subjekata. Nakon ovog presudnog poteza Sabora RH za vrijeme mandata premijera Ivice Račana (SDP), zakonodavno tijelo Republike Hrvatske za vrijeme obnašanja dužnosti premijerke Jadranke Kosor (HDZ) četvrtom po redu izmjenom Ustava poduzelo je još jedan značajan simbolički potez u smjeru pluralizma, pobrojavši u Izvorišnim osnovama sve 22 službeno priznate nacionalne manjine, uključujući i Vlahe koji su prema tada važećem popisu stanovništva iz 2001. godine brojali svega 12 pripadnika.³² U istom zasjedanju Hrvatskog sabora dosegnut je vrhunac kolektivne emancipacije manjina tako što je Sabor izmijenio UZPNM dodijelivši nacionalnim manjinama s udjelom manjim od 1,5% u ukupnom stanovništvu dvostruko pravo glasa. No, Ustavni je sud, uz žestoke prosvjede zastupnika manjina, u srpnju 2011. dvostruko pravo glasa proglasio neustavnim te ga ukinuo.³³ Ostaje vidjeti je li ova odluka

³¹ TATALOVIĆ 2005: 59.

³² Ustav RH 2010.

³³ http://www.pravo.unizg.hr/_download/repository/Dvostruko_pravo_glasa_nacionalnih_manjina.pdf

Ustavnog suda iznimka ili je nagovještaj trenda prema više građanski usmjerenom funkcioniranju Hrvatskog sabora i političkog sustava uopće.

Bi li se u hipotetskom izostanku pritisaka iz Europske unije i SAD-a u Hrvatskoj dogodio pomak prema građanskom umjesto prema pluralnom konceptu nacije, ostaje u sferi spekulacije. Bez pritisaka izvana, kako onih velikosrpskih tako i onih kojima su uvjetovani međunarodno priznanje Republike Hrvatske i njezino pridruživanje euroatlantskim integracijama, domaće bi političke elite bile u stanju autonomno formirati koncept hrvatske nacije u skladu sa željama i potrebama države, pri čemu bi nesumnjivo posegnuli za autohtonim političkim tradicijama iz novije hrvatske povijesti (pravaši, Radićeva Hrvatska seljačka stranka itd.), ali to nije predmet razmatranja ovog rada.

Da bi pokazao koliko je Hrvatska odmakla u smjeru pluralizma, iskoristit ću Bantingov i Kymlickin „Multiculturalism Policy Index“ („Indeks multikulturalnih politika“), preciznije, njegov dio koji se odnosi na tradicionalne manjine. Banting i Kymlicka identificirali su šest politika koje ukazuju na multikulturalni pristup države prema ovom tipu manjina. To su: 1) federalna ili kvazi-federalna teritorijalna autonomija, 2) službeni status jezika na regionalnoj ili državnoj razini, 3) zajamčena zastupljenost u središnjim tijelima vlasti, 4) javno financiranje obrazovnih institucija i medija na manjinskim jezicima, 5) ustavna ili parlamentarna afirmacija multinacionalizma i 6) priznavanje međunarodnog karaktera (npr. mogućnost manjinske regije da bude zastupljena u međunarodnim tijelima, potpisuje međunarodne ugovore ili ima vlastitu olimpijsku momčad). Ovisno o tome koliko od navedenih politika države primjenjuju, može ih se smjestiti u tri skupine država – one sa snažnim pomakom, one sa srednjim pomakom i one bez pomaka prema multikulturalnom pristupu³⁴. Republika Hrvatska trenutno provodi politike 2., 3. i 4., neki će reći i politiku br. 5., što znači da prema indeksu Bantinga i Kymlicke spada u skupinu država koje su ostvarile srednji pomak.

Takav rezultat Hrvatsku smješta daleko ispred starih EU članica Francuske ili Grčke koje uopće ne priznaju postojanje etničkih, a kamoli nacionalnih manjina na svome teritoriju, ali i ispred većine drugih država članica Europske unije.

Zaključak

Hrvatska je nacija 1990-ih godina prošlog stoljeća bila pretežno etnički definirana, s primjesama građanskog³⁵ i pluralnog modela. Elementi pluralizma postojali su u ustavnom zakonodavstvu, ali se zbog ratnog stanja do 1995. te nedostatka kontrole nad cjelokupnim državnim teritorijem do 1998. godine, nisu mogli kon-

³⁴ KYMLICKA 2009: 71.

³⁵ Prvi Ustav Republike Hrvatske iz prosinca 1990. godine skoro je idealno tipski primjer građanskog ustava.

zekventno provoditi u praksi. Prvo desetljeće hrvatske neovisnosti tako je ostalo primarno obilježeno etničkim sukobom između većinskih Hrvata i manjinskih Srba, neuspjelim pokušajem secesije tzv. „Republike Srpske Krajine“ i, kako se pokazalo, trajnim preseljenjem oko 200 tisuća Srba uslijed pada „RSK“ u vojno-redarstvenoj operaciji „Oluja“.³⁶

Povijesne činjenice govore da je to desetljeće bilo pod znakom separacije koja je, uz asimilaciju, jedna od politika kojima se na etničkoj osnovi nastoji homogenizirati stanovništvo države. Pritom je teško donositi zaključke o izvornim intencijama hrvatskih vlasti prema srpskoj i drugim manjinama s obzirom da je srpska pobuna u Hrvatskoj počela još u kolovozu 1990. godine („Balvan revolucija“), dakle pet mjeseci prije donošenja prvog hrvatskog ustava kojime su Srbi izgubili status konstitutivnog naroda, odnosno druge nacije unutar Hrvatske. To znači da naglašeno (premda ne i isključivo) etnički karakter hrvatske nacije u 1990-ima treba promatrati kroz prizmu tek stečene državne samostalnosti (Kuziov argument) te prizmu etničkog sukoba i vojne agresije na Hrvatsku, a ne kao posljedicu izravne namjere hrvatskog političkog vodstva da Republiku Hrvatsku definira u uskim etničkim parametrima.

Promjena vlasti 2000. godine dovela je do velikog zaokreta u odnosu države i manjina i preusmjeravanja nacionalnog projekta u smjeru pluralizma. Kao što smo vidjeli, taj je zaokret bio prvenstveno rezultat golemog pritiska na Hrvatsku izvana, a akomodacija i kolektivna (a ne samo individualna) emancipacija manjina postavljeni su kao *conditio sine qua non* hrvatskog pristupanja Europskoj uniji. Europske institucije takav su obrat postavile kao uvjet iz razloga što se francuski model homogenizirajućeg građanstva na temelju političke nacionalnosti trenutno nalazi u teorijskoj i političkoj defenzivi, uzmičući pred nasrtajima pluralizma koji je sastavni dio danas dominantnog i u mnogim europskim državama kva-zi-službenog postmodernističkog smjera filozofije. Jedan od vodećih ideologa multikulturalizma, kanadski politički filozof Will Kymlicka ide tako daleko da francuski model jednoobrazne građanske nacije otvoreno proglašava „anakronim“ i „zaostalim“, potvrđujući danas prevladavajući stav na Zapadu, da su „normalne“ države one koje poštuju i potiču jezični, vjerski, kulturni, etnički, i na kraju nacionalni pluralizam³⁷.

Time dolazimo do zaključka da Hrvatska danas prati europske i svjetske trendove, ali da to nužno ne mora biti dobro. Ozbiljne sumnje u dugoročnu održivost pluralnog modela izrazili su neki od vodećih svjetskih stručnjaka za pitanja nacije i nacionalizma poput Smitha i Schnapperove, ali i pojedini državnici koji su se

³⁶ Popisi stanovništva iz 2001. i 2011. godine pokazuju gotovo nepromijenjen broj pripadnika srpske manjine.

³⁷ KYMLICKA 2009: 42-43.

morali uhvatiti u koštac s problemom rastuće – legalne i nelegalne – imigracije. Navedimo samo bivšeg francuskog predsjednika Nicolasa Sarkozyja i njemačku kancelarku Angelu Merkel koja je „multikulti“ u Njemačkoj proglasila mrtvim, ističući potrebu za snažnijom integracijom manjina u njemačko društvo.³⁸

Postavlja se pitanje: ima li alternative za Hrvatsku? Smjernice možemo potražiti u drevnom istočnjačkom, ali i Aristotelovom poučku o „zlatnoj sredini“, prema kojem je ispravni put onaj koji vodi između dva ekstrema. Ako je apsolutna etnička homogenost države, ostvarena separacijom ili asimilacijom manjina, jedna krajnost, a potpuno heterogena država u kojoj urođenički narodi, autohtone manjine te imigrantske skupine čine zasebne političke cjeline, druga krajnost, onda je srednji put onaj koji zagovara građansku naciju, utemeljenu na određenoj etničkoj jezgri, koja svim državljanima pruža sjedinjujuću političku nacionalnost istovremeno osiguravajući manjinama kulturnu autonomiju čija je svrha očuvanje specifičnih ili partikularnih identiteta toliko važnih za cjelokupni razvoj čovjeka. Takav pristup ne odgovara građanskome idealnom tipu, ali mu je svakako najbliži. Zapravo, mogli bismo ga nazvati *civic light* (blagim građanskim) modelom.

Primijenjen na hrvatski slučaj, on bi zahtijevao određene preinake u odnosu države i manjina. Za početak, valjalo bi preispitati *separate but equal* politiku segregacije u školama Podunavlja. Sljedeći logični korak bio bi postepeno slabljenje političke komponente autonomije manjina i istovremeno zadržavanje i oplemenjivanje kulturne komponente manjinskih prava. Ovim blago građanskim pristupom Republika Hrvatska osigurala bi političku homogenost i kulturnu heterogenost, što bi predstavljalo kompromis između apsolutne homogenosti, kakvu zagovara etnički, i apsolutne heterogenosti, kakvu zastupa pluralni koncept nacije.

Bibliografija

- BARRY, Brian. 2006. *Kultura i jednakost. Egalitarna kritika multikulturalizma*. Zagreb: Jesenski i Turk.
- BING, Albert. 2007. Put do Erduta. Položaj Hrvatske u međunarodnoj zajednici 1994.-1995. i reintegracija Hrvatskog Podunavlja. *Scrinia Slavonica* (7): 371-404.
- BREUILLY, John. 1999. Approaches to Nationalism (Pristupi nacionalizmu). U *Mapping the Nation (Mapiranje nacije)*, ur. Gopal Balakrishnan, 146-174. London i New York: Verso.
- BRUBAKER, Rogers. 1999. The Manichean Myth: Rethinking the Distinction Between „Civic“ and „Ethnic“ Nationalism (Manihejski mit: Promišljanje o distinkciji između

³⁸ Skeptičnima prema konceptu kolektivnih prava manjina pokazali su se i utjecajni liberalni politički filozofi poput Briana Barryja i Sabine P. Ramet, koji strahuju da kolektivna prava mogu lako biti interpretirana nauštrb individualnih i socijetalnih prava. Vidi Barry, „Kultura i jednakost. Egalitarna kritika multikulturalizma“ iz 2001. god. (hrvatski prijevod iz 2006.), i Ramet, „Čija demokracija? Nacionalizam, religija i doktrina kolektivnih prava u srednjoj i istočnoj Europi nakon 1989. godine“ iz 1997. god. (hrvatski prijevod iz 2001.).

- „građanskog“ i „etničkog“ nacionalizma). U *Nation and National Identity. The European Experience in Perspective (Nacija i nacionalni identitet. Europska iskustva u perspektivi)*, ur. Hanspeter Kriesel i dr., 55-72. Zürich: Verlag Rüegger.
- ČORKALO BIRUŠKI, Dinka i AJDUKOVIĆ, Dean. 2008. Stavovi učenika, roditelja i nastavnika prema školovanju: što se promijenilo tijekom šest godina u Vukovaru? *Migracijske i etničke teme* 24 (3): 189-216.
- KUZIO, Taras. 2002. The myth of the civic state (Mit o građanskoj državi). *Ethnic and Racial Studies* 25 (1): 20-39.
- KYMLICKA, Will. 2009. *Multicultural Odysseys. Navigating the New International Politics of Diversity (Multikulturalne Odiiseje. Navigiranje novom međunarodnom politikom raznolikosti)*. Oxford i New York: Oxford University Press.
- LEROTIĆ, Zvonko. 1998. Građanski nacionalizam i etnonacionalizam. U *Etničnost, nacija, identitet*, ur. Ružica Čičak-Chand i Josip Kumpes, 223-234. Zagreb: Jesenski i Turk.
- MIŠČEVIĆ, Nenad. 2006. *Nacionalizam. Etički pogled*. Zagreb: Kruzak.
- OMEJEC, Jasna. Uloga lokalne samouprave u multikulturalnim pitanjima i međuetničkim odnosima u Republici Hrvatskoj. Citirano u TATALOVIĆ, Siniša. 2010. *Globalna sigurnost i etnički sukobi*. Zagreb: Politička kultura.
- PERICA, Vjekoslav. 2002. *Balkan Idols. Religion and Nationalism in Yugoslav States (Balkanski idoli. Religija i nacionalizam u jugoslavenskim državama)*. Oxford i New York: Oxford University Press.
- RAMET, Sabrina P. 2001. *Čija demokracija? Nacionalizam, religija i doktrina kolektivnih prava u srednjoj i jugoistočnoj Europi nakon 1989. godine*. Zagreb: Alinea.
- SCHNAPPER, Dominique. 2003. *La communauté des citoyens (Zajednica građana)*. Pariz: Gallimard.
- SEKULIĆ, Duško. 2004. Je li nacionalizam hrvatska sudbina? U *Sukobi i tolerancija. O društvenoj uvjetovanosti nacionalizma i demokracija*, ur. Duško Sekulić i dr., 257-284. Zagreb: Jesenski i Turk.
- SMITH, Anthony D. 2002. *The Ethnic Origins of Nations (Etničko porijeklo nacije)*. Oxford: Blackwell.
- SMITH, Anthony D. 2003. *Nacionalizam i modernizam. Kritički pregled suvremenih teorija nacija i nacionalizma*. Zagreb: Politička misao.
- TATALOVIĆ, Siniša. 2005. *Nacionalne manjine u Hrvatskoj*. Split: Stina.
- TATALOVIĆ, Siniša. 2010. *Globalna sigurnost i etnički sukobi*. Zagreb: Politička kultura.
- ŽUNEC, Ozren. 2007. *Goli život. Socijetalne dimenzije pobune Srba u Hrvatskoj*. Zagreb: Demetra.

Ethnic, Civic or Plural nation? The Croatian National Concept in the First Two Decades of the Independence

Based on Weber's method of ideal types and Smith's typology discerning three concepts of nations and nationalism, the article positions the Croatian nation on the continuum between ethnic, civic and plural models of the nation. Starting with the reality of ethnic separation in the 1990's and ending with the accommodation of minorities in the aftermath of political changes in the year 2000, we come to the conclusion that the Croatian nation in the 1990's was predominantly characterized by the ethnic paradigm of the nation, only to experience a drastic shift towards pluralism in the second decade of Croatia's independence. The main cause for both orientations is to be found in external pressure, more precisely in the Great-Serbian aggression during the 1990's and, later on, in the pressure of the European Union and the United States towards Croatia to collectively emancipate "national minorities", a policy in tune with the currently predominant postmodern school of thought which treats diversity as a value of the highest order. Due to the circumstances of war in the 1990's and enhanced diplomatic pressure after the year 2000, Croatia so far hasn't had the opportunity to embark on civic nation-building by treating all citizens as "Political Croats". However, this window of opportunity is opening for the first time with Croatia's accession to the EU in the year 2013.

Key words: Ethnic, civic and plural nations, minorities in Croatia, Homeland War, process of accession to the EU

Ključne riječi: Etnička, građanska i pluralna nacija, manjine u Hrvatskoj, Domovinski rat, proces pristupanja EU

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI 45

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase sans-serif font.

ZAGREB 2013.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 45

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Damir Boras

Glavni urednik / Editor-in-Chief

Hrvoje Gračanin

Uredništvo / Editorial Board

Bruna Kuntić-Makvić (stara povijest), Zrinka Nikolić Jakus (srednji vijek),
Hrvoje Petrić (rani novi vijek), Željko Holjevac (moderna povijest),
Tvrtko Jakovina (suvremena povijest), Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest), Zrinka
Blažević (teorija i metodologija povijesti)

Međunarodno uredničko vijeće / International Advisory Board

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko
Bratož (Ljubljana), Snježana Buzov (Columbus, Ohio), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki
(Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Alojz Ivanišević (Wien),
Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz),
Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj),
Nada Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd),
Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršna urednica za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Kristina Milković

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje

Ovi su Radovi tiskani uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama/The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS

Naslovna stranica

Iva Mandić

Grafičko oblikovanje i računalni slog

Ivanka Cokol

Boris Bui

Lektura

Julija Barunčić Pletikosić

Tisak

Zrinski d.d. Čakovec

Naklada

300 primjeraka

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*